

SLOVENSKI KULTURNI

Ko to pot segamo v »globljo« zgodovino našega pregleda, se zavedamo, da bi morali poseči še mnogo dlje, tja v stoletja ljudske tvornosti in najmanj še v 16. in 17. stoletje.

V 16. stoletju ne bi mogli mimo vloge družine Krisel (predvsem Jurija) s Fužin pri širjenju umetnosti — zlasti glasbe in protestantske misli na Slovenskem; pri tem najbrž ne bi mogli prezreti tudi deleža Hieronima Megiserja.

V 17. stoletju je seveda spregovoril o ljudeh v mejah tega predela naše ožje Kranjske J. V. Valvasor in ni mogel mimo prebivalcev »pralne ali be-

lilne vasi«..., mimo »zdravih studencev v Besnici«..., »zdravega marmora pri Trebeljevem«...

V Vegovem času pa ne bi smeli prezreti idejnega tvorca kanala za gradom Gabrijela Gruberja.

In prav gotovo bi že ta naš bežni pregled ne bil popoln.

V obsegu, kakršen je naš, pa je moč opravičiti, da v ta stoletja ne bomo posegali, ker bi to že zahtevalo globlje znanstvene posege, pa bi tako tudi presegli okvir naše zasnove. Zato naj začnemo predstavljati vrsto »naših občanov« z znanstvenikom svetovnega slovesa — Jurijem Vego.

JANEZ CIGLER se je rodil l. 1792 v starem Vodmatu. Po poklicu je bil duhovnik, nazadnje v Višnji gori, kjer je l. 1869 tudi umrl.

Umetniško se je oblikoval pri V. Vodniku, jezikovno pri M. Ravnikarju, na popotovanjih po Evropi pa si je širil obzorje.

Izdal je več nabožnih knjig in posvetnih spisov, sodeloval s po nekaj pesmimi v 2. in 3. številki almanaha Kranjska čebelnica ter l. 1836 izdal l. slovensko povest Sreča v nesreči. Zgodba je sicer izmišljena, romantično nabrešla, tehnika prikazovanja oseb statična in črno-bela, pogled na svet krščansko idealističen, a kot prvo posvetno branje je tedaj našla pot do bralcev.

Iz te povesti objavljamo nekoliko skraćeno II. poglavje 3. dela z naslovom.

FRANC SVETIN, FRANCOŠKI VOJAK, REŠI SVOJEGA GENERALA

Še tisti mesec, ko so Svetina vzeli v vojake, je moral iti z drugimi vred na Špansko in se je moral tam vojskovati z ljudmi, katerih nikoli ni poznal, in za take, ki mu nič mar niso bili. Zato je vedno natihome zdihoval in Boga prosil za srečo, da bi ostal pri življenju in da ga v tuji deželi ne bi ubili.

Prvi dan, ko so se Francozi udarili s Španjoli, je bil ubit generalov osebnih služabnik. General, si je izmed vseh drugih vojakov izbral za svojega služabnika ali strežeta Svetina; zelo všeč mu je bil. Svetin, v vseh rečeh umen in zbrisan, je svojemu generalu lepo stregel in zvesto služil; zato je ga je gospod tako rad imel, da se brez njega nikamor ni ganil.

Pri velikem mestu Salamanki na Španskem sta se ustavili obe vojske, francoska in španjolska. Na tej strani vode, ki je mimo tekla, so stali Francozi, na oni strani so bili Španjolci, kateri so sklenili, da se bodo tukaj Francozom trdno v bran postavili. Oboji so čakali povelja, kdaj se bodo udarili.

Nekega večera gre general M. natihome ogledovat, kako se Španjolci k boju pripravljajo; rad bi bil videl, kako se razširjajo ob vodi in kam so postavili svoje straže. Druga ni vzel s seboj kakor svojega zvestega služabnika Svetina. Sedeta vsak na svojega konja in jezdarita ob vodi drug za drugim. General je šel predaleč od svoje straže in se preveč ločil od svojih ljudi. Ravno se je mislil vrniti, kar planejo iza bližnjega grma štirje Španjolci, obstopijo generala s služabnikom vred in obrnejo vanj puške. General izdere meč in se hoče braniti, pa ni mogoče. Nato zasučo konja in ga spodbode, da bi Španjole podrl in oddirjal. Tudi Svetinu reče tako storiti, pa eden Španjolev je z bajonetom dregnul konja v trebuh, da so mu čreva ven šinila. Konj pade z generalom, oditi ni več mogoče.

Svetin, ki je mislil, da je tudi general ranjen, skoči sam s konja, da vzdigne generala izpod konjske krvi, in pravi: »Gospod general, ne branite se več, da pri življenju ostaneva, saj vidite, da zdaj ni več mogoče si pomagati. Če se zdaj ne podaste, naju bodo potolkli in umorili.« General se je nehal braniti in Španjolci mu zvežejo roke in noge in ga denejo v čoln; zraven njega privežejo Svetina in tako oba ukup čez vodo prepeljejo.

General M. in Svetin sta bila vsak posebej zaprta. Skrbno so ju varovali. General je bil ves z vrvimi zvezan, Svetin, ki je bil le služabnik in zraven še tujec, ni bil zvezan, le samo zaprt in zastražen. General je mislil, da bo le španjolski ujetnik, da ga bodo gnali kam daleč med

Španjole, kjer bo moral, dokler vojska ne mine, ostati v sužnosti. Ko vojska mine, bo spet v svojo domačo deželo spuščjen, kakor je pri vojskah navada. Kako grozno pa se prestraši, ko pride drugi dan povelje, kaj z ujetim generalom storiti: obsojen je bil k smrti. Svetin pa ni k smrti obsojen, ampak pri generalovi smrti mora zraven biti; potem bo izpuščen in Francozom nazaj poslan, da jim bo povedal, kaj se je z generalom zgodilo.

Ko je bila ta obsodba označena, je bil general še huje zvezan z vrvimi, ker Španjolci ravno železja za vklepanje niso imeli. Se veliko skrbneje so ga varovali. Svetina pa so precej razvezali; bilo mu je tudi dovoljeno, da je smel svojega gospodarja v smrtnih bridkostih tolažiti.

Svetin je med tem, ker je smel tega pol dne okoli hoditi, hodil ob vodi in pogledoval, kje bi bila najmanj globoka, in pazil dobro, kje in kako daleč stoji narazen španjolske straže.

Ko zvečer spovednik odide od generala in mu objubi, da bo zjutraj zgodaj spet prišel in ga spremil na morišče, pride Svetin h generalu, ki je ves žalosten in plašen v smrtnih bridkostih sedel v revni leseni hišici za mizo tako trdno zvezan, da je bil že ves višnjev; šest vojakov je stalo zraven njega na straži. General sname prstan in ga da Svetinu s temi besedami: »Hrani ta prstan dobro in, ko prideš na Francoško, pokaži ga moji ženi, povej, kako se je z menoj godilo in potolaži jo! Skrbela bo zate in ti povračevala tvojo zvestobo.« Svetin vzame prstan in objubi, da bi vse zvesto opravil, zraven pa reče: »Zelo se mi smilite, ker boste morali jutri umreti. Če drugače ne more biti, vđajte se v božjo voljo. Vzemite skrivaj ta cekin, katerega sem imel v srcaji zašitega, da ga Španjolci niso našli takrat, ko so nama vse pobrali. Ko se stori večer, dajte ga vojakom, kateri vas bodo takrat na straži varovali. Recite jim, naj si piti zanj kupijo in naj pijo na vašo srečno smrt. Prosite jih, naj tudi vam malo dajo. Če se napijejo, morebiti zadremlejo; opolnoči bom prišel in tiho na okno popraskal, skusite mi ga odpreti, potem...« Zdaj je moral Svetin generala zapustiti in iti nazaj v svojo ječo.

Ko se je storila tema, pridejo drugi španjolski vojaki generala varovat. Med njimi je bil k sreči eden, ki je znal francosko govoriti. General mu prijazno reče: »Ljubi moji vojaki, veste, da me boste jutri ustrelili. Umreti moram, kaj mi pomaga denar! Tukaj imam še cekin, vzemite ga, kupite si dobrega vina zanj, ker ste trudni in zde-

lani. Pijte na mojo srečno smrt in prosim vas, dajte tudi meni malo, da bom leže trpel.«

Vojaki veseli kupijo dobrega vina, pijo, da so ves cekin zapili, tudi generalu dajo piti. Tovarise, ki so zunaj hišice na straži bili, so vojaki noter poklicali in se napajali. Ščasoma so vsi posedli po kotih in zadremali, ker so se pogreli; mraz je bilo že takrat, bilo je to v adventu.

Ni bilo še polnoči, ko pride Svetin pod okno in malo steno poškrablja, okno pa je že bil general odprl. Svetin reče generalu tiho na ušesa, naj pihne luč, ki je še malo brlela. General pihne in ugasne svetilko; tega nobeden vojakov ni opazil, ker so bili vinjeni. »Podajte mi roke, da vam vrvice porežem, s katerimi ste zvezani,« pravi Svetin, »potem vzemite nožiček meni iz roke, porežite hitro vrvi na nogah in kjer ste zvezani; hitite, nožiček je nabrušen, da se medtem kateri vojakov ne zbudi.«

Komaj je imel general proste roke, je vzel Svetinov nožiček in ko bi mignil, je porezal vse vrvi in vrvice. Ko je bil prost, zleze hitro v okno in Svetin mu zunaj pomaga, da se srečno zmaši skoz okno, katero je bilo precej tesno, general pa precej trebušen. Preden zbežita, sta še okno zaprla in nobeden vojakov ni nič slišal, vsi so spali.

General je hotel zdaj le teči in je vlekel Svetina za sabo. Svetin mu pa reče: »Ne tako, nevarno je! Le počasi hodiva, Bog naju bo varoval, angel varuh naju bo spremljal. Če bi tekla, naju utegne kmalu kdo ugledati. Španjolci tukaj okoli ponoči vedno švigajo; precej bi vedeli, da sva uhajalca. Če pa pojdeva počasi, bo vsak mislil, da sva domača.« In res je bilo tako. Več ko tri trume Španjolev sta srečala, ki so sem ter tja hodili in pazili, kaj počno na drugi strani Francozi. Ker sta pa počasi hodila in vsak en kol na rami nesla, jima nihče ni nič storil. Vsi so mislili, da sta domača vojaka.

Svetin je poprejšnji popoldan dobro ogledal, kje je voda najbolj plitva in kje ne stoji straže. Na tisto mesto pelje generala; dve uri sta tja hodila. Tamkaj reče Svetin generalu: »Tukaj ni nobenega španjolskega vojaka blizu, voda tudi ni ravno globoka, zdaj morava preplavati.«

Ko pribredeta do kraja, je že pri kraju vode bil francoski vojak na straži in zavpil: »Kdo je?« General reče: »Tih bodi, da ne slišijo Španjolci, jaz sem vaš general; pojdi hitro klicat tovarišev, da mi pridejo pomagat iz vode.«

Vojak je generala brž po besedi spoznal, tekel klicat tovarišev, kateri so prišli z dolgimi drogovi, da so generala in Svetina iz vode izvlekli.

JURIJ VEGA se je rodil v Zagorici leta 1754. Ljubljansko gimnazijo je obiskoval skupaj z A. T. Linhartom. Po končanem liceju je že z 21. letom dobil mesto navigacijskega inženirja v Notranji Avstriji, kamor je spadala tudi Kranjska. Štiri leta kasneje je stopil v vojaško službo in tu hitro napredoval tudi kot profesor na topničarski šoli na Dunaju. Sredi izredno plodnega dela — kot matematik in kot vojaški strokovnjak — je l. 1802 tragično umrl v Nussdorfu pri Dunaju.

Svojo publicistično in znanstveno pot je začel še ne 30 let star z Logaritmičnimi, trigonometričnimi in drugimi tabelami, nadaljeval z mnogimi matematičnimi učbeniki, priročniki, razpravami in spisi ter dosegel vrh l. 1794 z Zakladnico desetiških logaritmov števil od 1 do 101.000 ter logaritmov trigonometričnih funkcij na deset decimalk. Zaradi natančnosti je to njegovo delo doživelo več kot sto izdaj v nemškem, francoskem, angleškem, nizozemskem, italijanskem in ruskem jeziku v blizu 300 natisih in v skoraj treh milijonih izvodih!

Tej množici se — v najskromnejšem izboru — pridružujemo z veliko zamudo tudi mi, njegovi najožji rojaki, s fotokopijami nekaj strani njegovega dela.

THE SAURUS LOGARITHMORUM COMPLETUS

Arithmetica logarithmica et ex Trigonometria artificiali Adriani Pacci collectis, tabulis copiosis erroribus in novum hunc ordinem redactis, et primo post centimum logarithmorum editi, partibus quibusdam proportionalibus differentia, rum, Logarithmorum Sinuum, Cosinum, Tangentium, et Cotangentium per primis et postremis duabus quadratis gradibus ad singula minuta secunda, formulis numeris trigonometricis, et Profrausio denique Tabula logarithmorum naturalium completatus

GEORGIO VEGA

supremo vigiliarum profecto, et Professore Mathematico in Caes. Reg. artium Gymnasio caesate, Societatis Regiae scientiarum Gell. Linguae seduli correspondens.

cum Privilegio Imper. praebeat. Saec. Caes. Reg. Spirit. Sanctiss.

LIPSAE 1794

Sumptibus Bibliopolae Fridmanii

Sl. 27. Vegov osnutek vzporednega naslova za Zakladnico vseh logaritmov, druga priloga pismu

Tabela 4 — Loka, tetive, odseki in izseki kroga

Kot α						Kot α
α	l	v	t	P_0	P_1	α
1	0,0175	0,0000	0,0175	0,0000	0,0087	1
2	0,0349	0,0002	0,0349	0,0000	0,0175	2
3	0,0524	0,0003	0,0524	0,0000	0,0262	3
4	0,0698	0,0006	0,0698	0,0000	0,0349	4
5	0,0873	0,0010	0,0872	0,0001	0,0436	5
6	0,1047	0,0014	0,1047	0,0001	0,0524	6
7	0,1222	0,0019	0,1221	0,0002	0,0611	7
8	0,1396	0,0024	0,1395	0,0002	0,0698	8
9	0,1571	0,0031	0,1569	0,0003	0,0785	9
10	0,1745	0,0038	0,1743	0,0004	0,0873	10
11	0,1920	0,0046	0,1917	0,0006	0,0960	11
12	0,2094	0,0055	0,2091	0,0008	0,1047	12
13	0,2269	0,0064	0,2264	0,0010	0,1134	13
14	0,2443	0,0075	0,2437	0,0012	0,1222	14
15	0,2618	0,0086	0,2611	0,0015	0,1309	15
16	0,2793	0,0097	0,2783	0,0018	0,1396	16
17	0,2967	0,0110	0,2956	0,0022	0,1484	17
18	0,3142	0,0123	0,3129	0,0026	0,1571	18
19	0,3316	0,0137	0,3301	0,0030	0,1658	19
20	0,3491	0,0152	0,3473	0,0035	0,1745	20
21	0,3665	0,0167	0,3645	0,0041	0,1833	21
22	0,3840	0,0184	0,3816	0,0047	0,1920	22
23	0,4014	0,0201	0,3987	0,0054	0,2007	23
24	0,4189	0,0219	0,4158	0,0061	0,2094	24
25	0,4363	0,0237	0,4329	0,0069	0,2182	25
26	0,4538	0,0256	0,4499	0,0077	0,2269	26
27	0,4712	0,0276	0,4669	0,0086	0,2356	27
28	0,4887	0,0297	0,4838	0,0096	0,2443	28
29	0,5061	0,0319	0,5008	0,0107	0,2531	29
30	0,5236	0,0341	0,5176	0,0118	0,2618	30
α	l	v	t	P_0	P_1	α

Zapis v krstni knjigi moravske župnije

*Martius 1754 die 24ta
 Georgius Bartholomaei vecha et
 Helena conjugum legit. filius ex sa,
 & govizia vic: J. Amis levantibus
 Josepho Grill et Gertrude eius
 consortis legit & a me Georgio
 Fiskl Gorf.
 eodem*